

Member Induction Wales 2017

Cyflwyno Moeseg

Pecyn hysbysu i'r hwyluswyr

Swyddogion monitro ddylai lywio'r gweithdy – ar y cyd ag uwch gynghorydd profiadol lle bo modd. Defnyddiwch y deunydd ynghyd â fideo'r Ombwdsmon. Dylai fod gan y cynghorwyr gopïau o gôd ymddwyn y cyngor a chanllawiau'r Ombwdsmon.

Hyd y gweithdy: 2 awr a hanner, heb gynnwys yr egwyl

Amcanion

Dyma ddiben y sesiwn:

- Rhoi i'r cynghorwyr grynodedb o'r fframwaith moesegol a'r côd ymddwyn

Erbyn diwedd y sesiwn, dylai'r cynghorwyr allu:

- Deall pwysigrwydd y fframwaith moesegol a'r gofyn iddyn nhw gadw ato yn ôl y côd ymddwyn
- Deall sut mae gweithredu yn ôl y côd, yn arbennig ynglŷn â datgan buddiannau
- Deall beth fyddai'n digwydd pe baen nhw'n torri'r côd
- Gwybod ble mae cynghorion a gwybodaeth ar gael

Rhaglen:

---

1. Cyflwyno pawb: Disgrifio'r rhaglen a'i hamcanion – 10 munud
2. Cyflwyno'r pwnc a'r holiadur (dim ond y cwestiynau) – 20 munud
3. Sleidiau 1-11 gan gynnwys atebion i'r holiadur – 40 munud
4. Egwyl
5. Sleidiau 12-18: Buddiannau ac ymarfer – 35 munud
6. Sleidiau 19-22: Penderfynu ymlaen llaw, torri'r côd a rhagor o wybodaeth. Rhaid cynnwys fideo'r Ombwdsmon – 45 munud

Nodiadau ar gyfer sleidiau PowerPoint

Sleid 1: Teitl a chyflwyniad

Ym myd llywodraeth leol, mae egwyddorion a safonau sy'n ategu'r modd mae cynghorwyr a swyddogion yn ymwneud â'i gilydd a'r cyhoedd er mwyn gofalu y bydd popeth wnewch chi'n adlewyrchu'n dda arnoch chi ac ar yr awdurdod. Bydd y gweithdy hwn yn eich helpu i ddeall y safonau hyn, sut dylech chi eu defnyddio a beth allai ddigwydd ichi os nad ydych chi'n cadw atyn nhw.

Sleid 2: Llywodraethu'n foesebol

A chithau'n gynghorydd, bydd y modd mae pobl yn gweld eich ymddygiad yn effeithio ar eich gallu i gynrychioli byd llywodraeth leol a'r cymunedau rydych chi'n eu gwasanaethu. Rhaid i bobl fod yn hyderus eich bod yn gweithredu yn ôl y safonau uchel mae gyda nhw hawl i'w disgwyl gennych chi.

Sleid 3: Canlyniadau i gynghorwyr

Dyma ddyfyniadau o'r wasg ac o wefan cyngor dros y ddwy i dair blynedd diwethaf. Mae'n amlwg ei bod yn bwysig ichi ddeall eich cyfrifoldebau yn y maes hwn er eich enw da chi ac un y cyngor. Efallai y bydd hwyluswyr am ychwanegu pigion eraill o'r wasg.

DS: (Dyfyniad o erthygl am Bowys ar wefan BBC Cymru yw'r cyntaf; daw'r ail o erthygl ar wefan Gogledd Swydd Henffordd yn 2016; a daw'r trydydd o bapur Newham Recorder yn 2016)

Sleid 4: Ymarfer (Atodiad 1)

Bydd cynghorwyr yn gwneud yr ymarfer mewn grwpiau gan ddefnyddio copïau o **Atodiad 1**. Gadewch i bob grŵp drafod y mater a rhoi ateb wedyn. **Peidiwch â rhoi'r atebion (Atodiad 2)** yn syth – bydd y nodiadau isod yn dweud pryd y dylech chi eu rhoi. Ar ôl rhoi pob ateb, dylech chi gyfeirio yn ôl at y cwestiwn gwreiddiol. Rhwch **Atodiad 2** i'r cynghorwyr ddiwedd y sesiwn fel y bydd gyda nhw rywbeth i gyfeirio ato yn y dyfodol.

Sleid 5: Eich cyfrifoldebau Mae gofynion statudol am y rhain. Sefydlodd Deddf 'Llywodraeth Leol' 2000 fframwaith moesebol newydd. Yn ôl Gorchymyn 'Côd Ymddygiad Enghreifftiol' Cymru 2008, rhaid i bob awdurdod weithredu yn ôl cod ymddwyn sydd wedi'i seilio ar yr un gwladol.

Mae paragraff 6.1(c) y côd wedi'i ddileu erbyn hyn. Dyma'r paragraff oedd yn mynnu bod rhaid i aelod roi gwybod i'r PSOW ar Swyddog Monitro am unrhyw ymddygiad gan aelod arall os oedd yn credu'n rhesymol bod yr ymddygiad yn torri'r côd. Dim ond i'r Swyddog Monitro y mae'n rhaid rhoi gwybod bellach, ond caiff aelod hysbysu'r PSOE os credir ei fod yn achos difrifol.

Mae paragraff 10(2)(b) y côd wedi'i ddileu. Dyma'r paragraff oedd yn nodi bod gennych fudd personol 'pe byddai rhywun yn gallu credu yn rhesymol fod eich rôl wedi'i heffeithio wrth ddod i benderfyniad, ar y mater o dan sylw, ar ran eich awdurdod yn gyffredinol ac wrth gynrychioli buddiannau'r etholwyr yn eich ward neu isadran etholiadol'.

Sleid 6: Fframwaith moesegol

Tarddiad: Adroddiad Pwyllgor Nolan (1997), *Standards in Public Life*, a bennodd fersiwn cyntaf y safonau hyn. Mae'r sleid hon yn dangos y fersiwn diweddaraf yn ôl Gorchymyn 'Ymddygiad Cynghorwyr' Cymru 2001.

Rhaid atgoffa'r cynghorwyr mai dyma ateb i **gwestiwn cyntaf yr holiadur**.

Defnyddiwch yr atebion i gwestiwn 1 yn Atodiad 2 i ymhelaethu ar y diffiniadau.

Sleid 7: Côt ymddwyn

Wedi'i ategu gan y fframwaith moesegol.

Dylech chi atgoffa'r cynghorwyr am gynnwys côd ymddwyn yr awdurdod, gan roi copïau iddyn nhw lle bo angen.

Os nad ydych chi'n ei ddeall, holwch swyddog monitro'r awdurdod. Os nad ydych chi'n ei ddeall, holwch swyddog monitro'r awdurdod. Mae sawl cynghorydd yn credu mai dim ond pan fo'n cyflawni gwaith swyddogol y bydd y côd yn berthnasol. DYW HYN NY DDIM YN WIR.

Sleid 8: Bydd y côd yn berthnasol pan foch chi...

Sleid 9: A hefyd...

Pan nad ydych chi'n gweithredu'n gynghorydd.

Rhaid atgoffa'r cynghorwyr mai dyma ateb i gwestiwn 6 yn yr holiadur.

Sleid 10-12: Rheolau cyffredinol y côd

Rhowch i'r cynghorwyr gopi o ganllawiau'r Ombwdsmon i ymhelaethu ar y diffiniadau. Rhowch yr **atebion i gwestiynau 2, 4 a 6** ac esbonio pa rannau o'r côd sydd wedi'u torri.

Sleid 13: Buddiannau

Sleid 14-16: Buddiannau personol

Cyfeiriwch y cynghorwyr at ganllawiau'r Ombwdsmon.

Rhowch yr **atebion i gwestiwn 3 yn yr holiadur**.

Amlinellwch weithdrefn eich awdurdod ar gyfer cofrestru buddiannau.

Sleid 17: 'Rhywun rydych chi'n ei adnabod yn dda'

Cyfeiriwch y cynghorwyr at ganllawiau'r Ombwdsmon

Sleid 18: Beth mae rhaid ei wneud os oes budd personol gyda chi?

Sleid 19: Buddiannau niweidiol

Gofynnwch i'r cynghorwyr roi rhagor o enghreifftiau o fuddiannau personol

Sleid 20: Beth mae rhaid ei wneud os oes gyda chi fuddiannau niweidiol?

Sleid 21: Ymarfer ynglŷn â buddiannau – Atodiad 3

Ar ôl lledaenu'r deunydd, gofynnwch i'r cynghorwyr weithio mewn grwpiau neu barau i ystyried a oes budd, natur y budd hwnnw a'r camau y dylai'r cynghorydd ei gymryd. Mae rhai atebion wedi'u hawgrymu yn **Atodiad 4**.

Sleid 22: Penderfynu ymlaen llaw a phatrymau penderfynu

Diffiniadau yn ôl gwefan Bwrdd Safonau Lloegr

Mae pob hawl gan gynghorwyr i dueddu i fod o farn benodol. Gall y farn yma fod yn un bendant ac mae rhwydd hant ganddynt ei mynegi'n gyhoeddus. Gallen nhw hyd yn oed fod wedi'u hethol oherwydd eu barn ynghylch y mater penodol. Gallen nhw fod o blaid neu yn erbyn safbwynt penodol e.e. cais cynllunio.

Rhaid i bob cynghorydd dderbyn, fodd bynnag, y gallai glywed yn ystod y drafodaeth am y pwnc rywbeth allai newid ei feddwl o ran sut mae'n bwriadu pleidleisio. Ar yr amod ei fod yn fodlon cadw meddwl agored amdano, mae ganddo hawl i gymryd rhan yn y pleidleisio.

Beth yw penderfynu ymlaen llaw neu ogwydd?

Ystyr penderfynu ymlaen llaw yw nad yw cynghorydd yn fodlon ystyried unrhyw ddadl ar wahân i'w safbwynt ei hun am y mater mae'n penderfynu arno megis cais am ganiatâd cynllunio. Bydd y cynghorydd yn diystyru pob dadl arall wrth ddod i benderfyniad.

Pan fo cynghorwyr yn ymwneud â phroses benderfynu, dylen nhw osgoi cyfleu'r argraff eu bod wedi penderfynu eisoes sut byddan nhw'n pleidleisio yn y cyfarfod ac na all neb newid eu barn. Gallan nhw roi'r argraff honno mewn nifer o ffyrdd megis sylwadau yn y wasg, yr hyn ddywedon nhw mewn cyfarfodydd a'r hyn ysgrifennon nhw mewn llythyrau.

Fydd aelodaeth o gorff megis elusen ddim yn gyfystyr a gogwydd o'r fath fel arfer, oni bai bod canlyniad y broses benderfynu mae'r cynghorydd yn ymwneud â hi'n bwysig i'r corff hwnnw am ryw reswm neu fod y penderfyniad yn un lled gyfreithiol ei natur.

Gogwydd:-

Kelton v Wiltshire [2015] EWHC 2853 (Gweinyddol);

Roedd y datblygwyr wedi nodi cymdeithas tai leol fel partner posibl i gynig tai fforddiadwy yn rhan o ddatblygiad arfaethedig. Roedd un o'r cynghorwyr (M) oedd yn rhan o'r pwyllgor cynllunio dilynol hefyd yn un o gyfarwyddwr y gymdeithas. Fe eglurodd ei fod yn aelod o fwrdd y gymdeithas, ond penderfynodd bleidleisio ynghylch y cais cynllunio gan mai partner arfaethedig oedd y gymdeithas yn hytrach na'r corff oedd yn cyflwyno'r cais. Cymeradwywyd y bleidlais o drwch blewyn (un bleidlais). Pe byddai wedi penderfynu peidio â phleidleisio, byddai'r cais wedi'i wrthod. Aeth y datblygwyr ati wedi hynny i ddewis y gymdeithas i gynig y tai fforddiadwy ar gyfer y prosiect.

Rhoddodd y ffaith fod M wedi cymryd rhan yn y cyfarfod cynllunio yr argraff o ogwydd posibl. Doedd dim dwywaith y byddai cymeradwyo'r cais wedi bod o fudd i'r gymdeithas ac M fel un o'i chyfarwyddwyr. Roedd y gymdeithas wedi ymrwymo amser, adnoddau ac arbenigedd wrth weithio gyda'r datblygwyr ar y tai fforddiadwy. Go brin y byddai wedi gwneud hynny oni bai ei bod yn credu y byddai'n cael cytundeb ganddyn nhw wedi i'r cais

cynllunio gael ei gymeradwyo. Gellir cael yr argraff o ogwydd posibl hyd yn oed mewn achos lle nad oedd cynghorydd wedi pleidleisio. Roedd y llys/barnwr yn achos *Darker Enterprises v Dacorum BC [1992] C.O.D. 465* o'r farn bod y bleidlais yn ymwneud â buddiannau preifat M, ac na ddylai fod wedi cymryd rhan yn y cyfarfod. Yn unol â hynny, cafodd y penderfyniad i roi caniatâd cynllunio ei ddileu.

Dod i'r penderfyniad

Mae gwahaniaeth pwysig rhwng y cynghorwyr sy'n ymwneud â'r penderfyniad a'r rhai sy'n ceisio dylanwadu arno. Bydd y cynghorwyr nad ydyn nhw'n ymwneud â'r penderfyniad yn cael mynegi eu barn am y canlyniad yr hofffen nhw ei weld, fel arfer.

Wrth ystyried a oes argraff bod penderfyniad ymlaen llaw neu ogwydd, dylai'r cynghorwyr sy'n gyfrifol am ddod i'r penderfyniad ofyn y cwestiwn hwn: Fyddai rhywun teg ei feddwl a chanddo'r wybodaeth berthnasol yn dod i'r casgliad, ar ôl ystyried y ffeithiau i gyd, fod gwir posibilrwydd bod y cynghorydd wedi dod i benderfyniad ymlaen llaw neu fod ganddo ogwydd?

O ofyn y cwestiwn hwnnw, fodd bynnag, dylen nhw gofio bod cynghorydd yn cael arddel rhyw safbwynt ar yr amod ei fod yn fodlon ystyried pob dadl arall am y pwnc dan sylw.

At hynny, mae argraff o'r fath yn llai pwysig pan nad yw'r penderfyniad yn un cyfreithiol, ac mae penderfyniadau am ganiatâd cynllunio'n weinyddol ei natur, nid cyfreithiol. Felly, bydd cynghorwyr yn cael ymddangos eu bod yn gryf o blaid penderfyniad neu'n ei erbyn.

Sleid 23

Kelton v Wiltshire [2015] EWHC 2853 (Gweinyddol);

Roedd y datblygwyr wedi nodi cymdeithas tai leol fel partner posibl i gynnis tai fforddiadwy yn rhan o ddatblygiad arfaethedig. Roedd un o'r cynghorwyr (M) oedd yn rhan o'r pwyllgor cynllunio dilynol hefyd yn un o gyfarwyddwr y gymdeithas. Fe eglurodd ei fod yn aelod o fwrdd y gymdeithas, ond penderfynodd bleidleisio ynghylch y cais cynllunio gan mai partner arfaethedig oedd y gymdeithas yn hytrach na'r corff oedd yn cyflwyno'r cais. Cymeradwywyd y bleidlais o drwch blewyn (un bleidlais). Pe byddai wedi penderfynu peidio â phleidleisio, byddai'r cais wedi'i wrthod. Aeth y datblygwyr ati wedi hynny i ddewis y gymdeithas i gynnis y tai fforddiadwy ar gyfer y prosiect.

Rhoddodd y ffaith fod M wedi cymryd rhan yn y cyfarfod cynllunio yr argraff o ogwydd posibl. Doedd dim dwywaith y byddai cymeradwyo'r cais wedi bod o fudd i'r gymdeithas ac M fel un o'i chyfarwyddwyr. Roedd y gymdeithas wedi ymrwymo amser, adnoddau ac arbenigedd wrth weithio gyda'r datblygwyr ar y tai fforddiadwy. Go brin y byddai wedi gwneud hynny oni bai ei bod yn credu y byddai'n cael cytundeb ganddyn nhw wedi i'r cais cynllunio gael ei gymeradwyo. Gellir cael yr argraff o ogwydd posibl hyd yn oed mewn achos lle nad oedd cynghorydd wedi pleidleisio. Roedd y llys/barnwr yn achos *Darker Enterprises v Dacorum BC [1992] C.O.D. 465* o'r farn bod y bleidlais yn ymwneud â buddiannau preifat M, ac na ddylai fod wedi cymryd rhan yn y cyfarfod. Yn unol â hynny, cafodd y penderfyniad i roi caniatâd cynllunio ei ddileu.

Sleid 24: Trefniadau cadw llygad

Dyma'r ateb i gwestiwn 8.

Defnyddiwch yr ateb sydd yn **Atodiad 2** i esbonio rolau'r amryw gyrrff.

Sleid 25: Pe baech chi'n torri'r côd...

Dyma'r weithdrefn pe bai rhywun yn mynd yn groes i'r côd.

DVD - 5 munud

Sleid 26 Annog y cynghorwyr eto i holi swyddog monitro'r awdurdod os nad ydyn nhw'n siŵr beth yw ymddygiad moesegol!

Atodiad 1

Holiadur

Mae'r atebion mewn cyflwyniad PowerPoint sy'n ymhelaethu ar y manylion a'r cefndir – gall y cynghorwyr gadw'r cyflwyniad a chyfeirio ato yn ôl yr angen.

Cwestiwn 1

Beth yw'r 10 egwyddor mae côd ymddwyn y cynghorwyr wedi'i seilio arnyn nhw?

Cwestiwn 2

Mae'r cyngor yn cynnal trafodaethau gydag adeiladwr am gynllun adfywio sy'n ymwneud â chodi canolfan hamdden, tai a siopau mewn dau ward. Mae cyfarwyddwr rheoli'r cwmni wedi gwahodd aelodau'r pwyllgor craffu dros adfywio (mae rhai ohonyn nhw'n aelodau o'r pwyllgor cynllunio, hefyd) a rhai o swyddogion adran adfywio'r cyngor i achlysur lle bydd yn cyflwyno cynigion y cwmni mewn ystafell yn stadiwm un o dimau uwch gynghrair pêl-droed Lloegr. Bydd champagne, a chyfle i wyllo gêm bêl-droed wedyn. Ddylen nhw fynd?

Cwestiwn 3

Mae cynghorydd yn ymgyrchwr ym mudiad Greenpeace ac yn aelod o bwyllgor cynllunio'r cyngor. Mae'r cyngor o blaid yr atomfa leol ac yn cynnal trafodaethau i ddatblygu'r safle fel y gall brosesu gwastraff niwclear o atomfeydd eraill. Oes gan y cynghorydd unrhyw fuddiannau ynglŷn â'r trafodaethau hynny. Os felly, beth yw eu natur?

Cwestiwn 4

Mae dyn yn awyddus i symud ei deulu i dŷ cyngor sy'n nes at aelodau oedrannus o'u teulu, a hoffai fynd ati i wneud hynny cyn gynted â phosibl. Mae'n siarad â chynghorydd y mae'n ei adnabod gan eu bod ill dau yn aelodau o'r tîm pêl-droed lleol. Mae'r cynghorydd hefyd yn cadeirio'r Pwyllgor Craffu ar Dai. Mae'r cynghorydd yn addo mynd ar ôl y mater. Swyddogion dyrannu tai, nid y cynghorwyr, sy'n prosesu ceisiadau penodol am dai. Mae'r

cynghorydd yn dweud wrth un o swyddogion tai y cyngor i symud y cais i frig y rhestr aros. Mae'r ardal y mae'r teulu am symud iddi yn rhan o ward y cynghorydd.

Ydy'r cynghorydd yn gweithredu'n groes i gôd ymddwyn y cyngor?

Cwestiwn 5

Mae aelod o'r cyhoedd wedi ysgrifennu llythyr i gwyno am gyngorydd. Dywedodd ei bod yn gweithio mewn digwyddiad nos Sadwrn diwethaf mewn bar a chlwb criced pan regodd dyn tuag ati a'i galw'n enw sarhaus. Wrth adael y digwyddiad, ciciodd y dyn y drws gan beri i'r gwydr dorri ym mhanel y drws. Roedd rhywun arall welodd yr hyn a ddigwyddodd wedi dweud wrthi bod y dyn yn gyngorydd lleol.

Ydych chi o'r farn bod côd ymddwyn y cyngor wedi'i dorri? Os felly, beth fyddai ymateb priodol i ymddygiad o'r fath?

Cwestiwn 6

Mae cyngorydd wedi adeiladu cytiau ar gyfer 20 o gŵn yn islawr ei chartref heb gael caniatâd cynllunio. Rhoddodd hysbyseb yn y papur lleol i ddweud y byddai'r cytiau ar agor ym mis Mawrth a bod ganddi drwydded lawn ar eu cyfer. Nid oedd hi wedi cael trwydded pan osododd yr hysbyseb. Aeth ati i gyflwyno cais cynllunio ym mis Gorffennaf. Ni wnaeth sôn o gwbl yn ei chais ei bod yn gyngorydd.

Ym mis Medi, cyn cyfarfod pwyllgor cynllunio'r cyngor, fe anfonodd neges ebost at aelod o'r pwyllgor ynghylch y cais yn gofyn iddo ei gefnogi. Aeth i gyfarfod y pwyllgor cynllunio a siaradodd cyn i'w chais gael ei drafod, ond arhosodd yn y cyfarfod drwy gydol y drafodaeth am ei chais.

Ydy'r cyngorydd wedi gweithredu'n groes i gôd ymddwyn y cyngor?

Cwestiwn 7

Allwch chi ddisgrifio prosesau'r cyngor ar gyfer?

1. Datgan a chofrestru buddiannau cynghorwyr.
2. Derbyn rhoddion neu groeso sydd wedi'u cynnig i gynghorwyr.

Cwestiwn 8

Allwch chi esbonio rolau'r canlynol?

1. Swyddog monitro
2. Pwyllgor moeseg a safonau
3. Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru
4. Panel Dyfarnu Cymru

[Mae'r dudalen hon yn wag yn fwriadol]

Atodiad 2

Atebion i'r holiadur

Cwestiwn 1

Beth yw'r 10 egwyddor mae côd ymddwyn y cynghorwyr wedi'i seilio arnyn nhw?

Ateb

Man cychwyn llawer o'r gwaith oedd Pwyllgor Nolan dros Safonau Bywyd Cyhoeddus ym 1997. Yn sgîl argymhellion y pwyllgor, mabwysiadodd byd llywodraeth leol fframwaith moesegol newydd. Mae'r fersiwn diweddaraf yng Ngorchymyn 'Egwyddorion Ymddygiad Cynghorwyr' Cymru 2001.

Dyma'r 10 egwyddor gyffredinol ynglŷn ag ymddygiad cynghorwyr:

1. Bod yn anhunanol

Dim ond er lles y cyhoedd mae rhaid i gynghorwyr weithredu. Ddylen nhw byth defnyddio eu statws yn gynghorwyr i gael mantais amhriodol iddyn nhw eu hunain na hwyluso mantais neu anfantais i bobl eraill.

2. Gonestrwydd

Rhaid i bob cynghorydd ddatgan buddiannau preifat sy'n berthnasol i'w gorchwylion cyhoeddus a gofalu na fydd unrhyw wrthdaro sy'n amharu ar les y cyhoedd.

3. Uniondeb a phriodoldeb

Dylai cynghorwyr ofalu eu bod mewn sefyllfa lle na all neb godi amheuan ynglŷn â'u gonestrwydd am fod arnyn nhw ddyled (ariannol neu o natur arall) i bobl neu sefydliadau allai geisio dylanwadu arnyn nhw wrth gyflawni eu dyletswyddau. Fe ddylai cynghorwyr osgoi ymddygiad o'r fath bob amser.

4. Dyletswydd i hybu'r gyfraith

Rhaid i gynghorwyr hybu'r gyfraith a gweithredu bob amser yn ôl yr ymddiried mae pobl wedi'i roi ynddyn nhw.

5. Gwarchod

Wrth gyflawni eu dyletswyddau a'u cyfrifoldebau, dylai cynghorwyr ofalu eu bod yn defnyddio adnoddau'r awdurdodau mewn modd cyfreithlon a darbodus.

6. Penderfynu'n wrthrychol

Wrth gyflawni eu cyfrifoldebau megis penodi pobl, rhoi cytundebau neu argymell pobl ar gyfer anrhydeddau a buddion, dylai cynghorwyr ddod i benderfyniadau yn

ôl y rhinweddau. Er y dylen nhw roi pob ystyriaeth i gyngor arbenigol swyddogion a sylwadau pobl eraill gan gynnwys eu cylchoedd gwleidyddol, eu cyfrifoldeb nhw yw gofalu pa safbwynt sydd i'w arddel a, lle bo'n briodol, sut i bleidleisio am bwnc.

7. Cydraddoldeb a pharch

Wrth gyflawni eu dyletswyddau a'u cyfrifoldebau, dylai cyngorwyr roi ystyriaeth briodol i angen hybu cyfleoedd cyfartal i ferched a dynion beth bynnag fo eu tras, eu hanableddau, eu tueddfryd rhywiol, eu hoedran neu eu crefydd. Rhaid parchu pobl eraill ac ystyried eu hanghenion.

8. Agwedd agored

Dylai cyngorwyr fod mor agored ag y bo modd am yr hyn maen nhw'n ei wneud a'r hyn mae'r awdurdod yn ei wneud. Dim ond yn ôl gofynion y gyfraith y dylen nhw ddatgelu gwybodaeth.

9. Atebolrwydd

Mae'r cyngorwyr yn atebol i'r etholwyr a'r bobl i gyd am yr hyn maen nhw'n ei wneud a'r modd maen nhw'n cyflawni eu cyfrifoldebau. Dylen nhw fod yn fodlon cael eu harchwilio fel y bo'n briodol yn ôl eu cyfrifoldebau.

10. Arwain

Dylai cyngorwyr hybu a hwyluso'r egwyddorion hyn, gan arwain trwy esiampl fel y bydd pobl yn hyderus yn eu rôl nhw ac yn yr awdurdod. Ddylen nhw ddim gofyn i swyddogion statudol a staff eraill yr awdurdod fod yn unochrog nac yn anonest.

Cwestiwn 2

Mae'r cyngor yn cynnal trafodaethau gydag adeiladwr am gynllun adfywio sy'n ymwneud â chodi canolfan hamdden, tai a siopau yn wardiau'r cyngor. Mae cyfarwyddwr rheoli'r cwmni wedi gwahodd aelodau'r pwyllgor craffu dros adfywio (mae rhai ohonyn nhw'n aelodau o'r pwyllgor cynllunio, hefyd) a rhai o swyddogion adran adfywio'r cyngor i achlysur lle bydd yn cyflwyno cynigion y cwmni mewn ystafell yn stadiwm un o dimau uwch gynghrair pêl-droed Lloegr. Bydd champagne, a chyfle i wyllo gêm bêl-droed wedyn. Ddylen nhw fynd?

Ateb

Dylai'r cyngorwyr (ac, yn wir, y swyddogion) wrthod y gwahoddiad. O'i dderbyn, gallen nhw fynd yn groes i baragraff 6 y côd – 'ddylech chi ddim ymddwyn mewn modd fyddai'n

peri i bobl gredu'n rhesymol eich bod yn dwyn anfri ar eich swydd neu'ch awdurdod'. Ym marn y cyhoedd, mae'r cwmni adeiladu'n ceisio dylanwadu ar benderfyniad y cyngor am y cytundeb trwy'r croeso a gewch chi. Dim ond materion cynllunio y dylai aelodau pwyllgor cynllunio eu hystyried wrth ddod i benderfyniad ond, yn yr achos hwn, gallai pobl ddod i'r casgliad bod haelioni'r cwmni adeiladu wedi dylanwadu arny'n nhw, hefyd.

At hynny, dylai'r cyngorwyr dynnu sylw'r swyddog monitro at y gwahoddiad, a'r ffaith eu bod wedi'i wrthod, rhag ofn y gallai fod yn bwnc llosg rywbryd wedyn.

Pe bai cynghorydd wedi derbyn gwahoddiad o'r fath er gwaetha'r cynghorion, byddai budd niweidiol o ran y cwmni hwnnw ac unrhyw benderfyniadau am y cytundebu neu'r cynllun adeiladu.

Gallai gwerth y pecyn croeso fod dros yr uchafswm mae'ch awdurdod yn ei ganiatáu ac, felly, byddai rhaid gofyn i'r swyddog monitro ei gynnwys yng nghofrestr y rhoddion a'r croeso. Cyfrifoldeb y cynghorydd yw gwybod faint yw'r uchafswm.

Cwestiwn 3

Mae cynghorydd yn ymgyrchwr ym mudiad Greenpeace ac yn aelod o bwyllgor cynllunio'r cyngor. Mae'r cyngor o blaid yr atomfa leol ac yn cynnal trafodaethau i ddatblygu'r safle fel y gall brosesu gwastraff niwclear o atomfeydd eraill. Oes gan y cynghorydd unrhyw fuddiannau ynglŷn â'r trafodaethau hynny. Os felly, beth yw eu natur?

Ateb:

Yn ôl pob tebyg, bydd gan y cynghorydd fudd personol yn ôl paragraff 10 (2)(viii)(cc) am ei fod yn aelod o fudiad Greenpeace (corff mae'i brif ddibenion yn cynnwys dylanwadu ar farn y cyhoedd a pholisïau gwladol). Dylai'r cynghorydd gyfeirio at y budd hwnnw, yn ôl paragraffau 11 (2)(a) a (b) wrth gyflwyno unrhyw dystiolaeth ar lafar neu trwy lythyr, er ei bod yn annhebygol y byddai'r budd yn datblygu'n un niweidiol. Byddai rhaid i'r pwyllgor cynllunio ei ystyried wrth ddod i unrhyw benderfyniad am y safle. Nid Greenpeace fyddai'r ceisydd. Fyddai dim effaith ar ei sefyllfa ariannol nac, yn ôl y dyb, ar les y cynghorydd o dan sylw. Mae Greenpeace yn tueddu i fynegi barn am drefniadau gwladol ar gyfer cael gwared ar wastraff, yn hytrach na rhai penodol. Felly, mae'n debygol y byddai'r budd yn un personol, nid niweidiol. Rhaid ystyried yr achos yn ofalus, fodd bynnag.

At hynny, rhaid tynnu sylw'r swyddog monitro at y ffaith bod y cynghorydd yn aelod o'r mudiad a gofyn iddo ei nodi yng nghofrestr buddiannau'r cyngorwyr achos mai un o brif ddibenion Greenpeace yw dylanwadu ar farn y cyhoedd a pholisïau gwladol.

Cwestiwn 4

Mae dyn yn awyddus i symud ei deulu i dŷ cyngor sy'n nes at aelodau oedrannus o'u teulu, a hoffai fynd ati i wneud hynny cyn gynted â phosibl. Mae'n siarad â chynghorydd y mae'n ei adnabod gan eu bod ill dau yn aelodau o'r tîm pêl-droed lleol. Mae'r cynghorydd hefyd yn cadeirio'r Pwyllgor Craffu ar Dai. Mae'r cynghorydd yn addo mynd ar ôl y mater. Swyddogion dyrannu tai, nid y cyngorwyr, sy'n prosesu ceisiadau penodol am dai. Mae'r cynghorydd yn dweud wrth un o swyddogion tai y cyngor i symud y cais i frig y rhestr aros. Mae'r ardal y mae'r teulu am symud iddi yn rhan o ward y cynghorydd.

Ydy'r cynghorydd yn gweithredu'n groes i gôd ymddwyn y cyngor?

Ateb:

Mae modd torri'r côd mewn tair ffordd yma.

1. 4(d) Ddylech chi ddim gwneud unrhyw beth sy'n amharu ar amhleidioldeb y rhai sy'n gweithio i'r awdurdod, neu ar ei ran, nac unrhyw beth allai amharu arno.
2. 6(1)(a) Ddylech chi ddim ymddwyn mewn modd fyddai'n peri i bobl gredu'n rhesymol eich bod yn dwyn anfri ar eich swydd neu'ch awdurdod.
3. 7(a) Yn eich gwaith swyddogol a'r tu allan iddo, ddylech chi ddim defnyddio'ch statws yn amhriodol er mantais i chi neu rywun arall, na chreu/osgoi unrhyw anfantais allai effeithio arnoch chi neu rywun arall.

At hynny, mae'n bosibl bod y cynghorydd wedi methu â datgan budd personol sy'n debygol o fod yn niweidiol gan ei fod yn adnabod y dyn o dan sylw. Gallai hyn fod yn berthnasol i'r amod am rywun rydych chi'n ei adnabod yn dda, a byddai rhaid i'r cynghorydd ei ystyried yn ofalus.

Nid yw'n dderbyniol i unrhyw gynghorydd ofyn am ffafriaeth i etholwr drwy ddweud wrth swyddog tai bod yn rhaid iddo flaenoriaethu cais penodol. Er ei bod yn briodol i bob cynghorydd dynnu sylw'r swyddogion perthnasol at bryderon pobl ei ward a gofalu bod y prosesau'n mynd yn eu blaen yn brydlon ac ati, mae'n annerbyniol ymyrryd mewn proses o'r fath am ei bod yn tanseilio'r blaenoriaethau y cytunodd y cyngor arnyn nhw (sy'n rhan annatod o weithdrefnau eraill) ac yn peri i'r cynghorydd dan sylw dorri'r côd ymddwyn. Yn ogystal, wrth gysylltu â swyddog ynghylch unrhyw fater, rhaid i'r cynghorydd gofio bod rhaid iddo ddatgelu unrhyw fuddiant personol sy'n berthnasol.

Cwestiwn 5

Mae aelod o'r cyhoedd wedi ysgrifennu llythyr i gwyno am gynghorydd. Dywedodd ei bod yn gweithio mewn digwyddiad nos Sadwrn diwethaf mewn bar a chlwb criced pan regodd dyn tuag ati a'i galw'n enw anghwrtais. Wrth adael y digwyddiad, ciciodd y dyn y drws gan beri i'r gwydr dorri ym mhanel y drws. Roedd rhywun arall welodd yr hyn a ddigwyddodd wedi dweud wrthi bod y dyn yn gynghorydd lleol.

Ydych chi o'r farn bod côd ymddwyn y cyngor wedi'i dorri? Os felly, beth fyddai ymateb priodol i ymddygiad o'r fath?

Ateb

Mae'r côd ymddwyn yn berthnasol i gynghorydd pan fo'n cyflawni gwaith yr awdurdod, yn mynychu cyfarfodydd yr awdurdod, yn gweithredu ar ran yr awdurdod, yn honni ei fod yn gweithredu ar ran yr awdurdod neu'n cyfleu'r argraff ei fod yn gweithredu ar ei ran.

Mae'r côd yn effeithio ar gynghorwyr bob amser ac ym mhob sefyllfa, fodd bynnag, o ran paragraff 6 (1)(a) – ymddwyn mewn modd fyddai'n peri i rywun gredu'n rhesymol eich bod yn dwyn anfri ar eich swydd neu'ch awdurdod – a pharagraffau 7 (a) a (b) ynglŷn â defnyddio'ch statws er mantais i chi neu rywun arall/er anfantais i rywun arall, defnyddio adnoddau'r awdurdod yn amhriodol ac ati.

Mae'n amlwg yma fod yr ymddygiad yn dwyn anfri ar y swydd a'r awdurdod, yn groes i baragraff 6.

Gallai fod yn well gan y sawl gyflwynodd y gwyn pe bai'r swyddog monitro'n ymdrin â'r achos yn anffurfiol. Byddai'r rhaid i'r ddwy ochr gytuno ar hynny, fodd bynnag, achos na fyddai'r cynghorydd yn cael cosb. Dim ond pe bai ymddiheuriad yn dderbyniol y byddai hynny'n briodol neu, o bosibl, pe bai'r cynghorydd yn cytuno i gael rhagor o hyfforddiant am ymddygiad gweddus yn ôl y côd.

Mae cyhuddiad o ddifrodi yn yr achos hwn, fodd bynnag, am fod y gwydr yn nrws y clwb criced wedi'i dorri. Fe allai'r sawl gyflwynodd y gwyn fynd i'r gyfraith ynglŷn â hynny, a dewis cyflwyno cwyn i'r Ombwdsmon yn hytrach na chytuno i'r mater gael ei ddatrys yn anffurfiol.

Cwestiwn 6

Mae cynghorydd wedi adeiladu cytiau ar gyfer 20 o gŵn yn islawr ei chartref heb gael caniatâd cynllunio. Rhoddodd hysbyseb yn y papur lleol i ddweud y byddai'r cytiau ar agor ym mis Mawrth a bod ganddi drwydded lawn ar eu cyfer. Nid oedd hi wedi cael trwydded pan osododd yr hysbyseb. Aeth ati i gyflwyno cais cynllunio ym mis Gorffennaf.

Ym mis Medi, cyn cyfarfod pwyllgor cynllunio'r cyngor oedd am drafod cais y cynghorydd, fe anfonodd neges ebost at aelod o'r pwyllgor ynghylch y cais yn gofyn iddo ei gefnogi. Aeth i gyfarfod y pwyllgor cynllunio a siaradodd am dair munud cyn i'w chais gael ei drafod, ac arhosodd yn y cyfarfod drwy gydol y drafodaeth am ei chais.

Ydy'r cynghorydd wedi gweithredu'n groes i gôd ymddwyn y cyngor?

(1) Yn groes i baragraff 6(1)(a) y côd (Rhaid i chi beidio ag ymddwyn mewn modd fyddai'n peri i bobl gredu'n rhesymol eich bod yn dwyn anfri ar eich swydd neu'ch awdurdod), aeth y cynghorydd ati i gynnal y gwaith adeiladu yn ei chartref cyn cyflwyno cais cynllunio.

(2) Yn groes i baragraffau 10(1) y côd (rhaid ystyried a oes gennych fudd personol ym mhob achos), ni wnaeth y cynghorydd ystyried a oedd ganddi fudd personol yn y cais cynllunio nac ystyried a ddylai ddatgelu'r budd yma pan anfonodd neges ebost at aelod o'r pwyllgor cynllunio ynghylch y cais o dan sylw.

(3) Yn groes i baragraffau 11(2)(a) y côd ymddwyn (Os oes gennych fudd personol yn unrhyw un o faterion eich awdurdod ac rydych yn cyflwyno deunydd ysgrifenedig (boed trwy lythyr, ffacs neu fath arall o gyfathrebu electronig) am y mater hwnnw i gynghorydd neu un o swyddogion eich awdurdod, dylech roi manylion am y budd yma yn y deunydd ysgrifenedig), ni roddodd y cynghorydd fanylion am ei budd personol yn ei chais cynllunio na'i deunydd ysgrifenedig yn ei neges ebost.

(4) Yn groes i baragraff 14(1)(c) (peidio â ddylanwadu ar y mater) a / neu baragraff 14(1)(d) y côd ymddwyn (peidio â chyflwyno deunydd ysgrifenedig am y mater), ceisiodd y cynghorydd ddylanwadu ar benderfyniad am ei chais cynllunio drwy anfon neges ebost at y cynghorydd a ystyriodd y cais yn rhinwedd ei rôl fel aelod o'r pwyllgor cynllunio (er bod ganddi fudd personol yn y cais o dan sylw yn ogystal â budd niweidiol oherwydd paragraff 12 (1) y côd ymddwyn)

(5) Yn groes i baragraff 6(1)(a) y côd ymddwyn, hysbysebodd y cynghorydd y cytiau fel rhai trwyddedig ond nid oedd hynny'n wir. Felly, ni wnaeth roi darlun cywir o'r sefyllfa.

(6) Gallai'r cynghorydd fod wedi cael yr hawl i siarad yng nghyfarfod y pwyllgor cynllunio a chyflwyno deunydd ysgrifenedig ar gyfer y cyfarfod yma os oedd gan rywun hawl i gyflwyno sylwadau, ond ni fyddai wedi cael ysgrifennu at aelodau'r pwyllgor heb ddatgan y budd yma. Dylai hi hefyd fod wedi datgan ei budd yn y cyfarfod cyn iddi siarad ac wedyn gadael y cyfarfod wedi iddi siarad.

Cwestiwn 7

Allwch chi ddisgrifio prosesau'r cyngor ar gyfer:

1. Datgan a chofrestru buddiannau cyngorwyr.
2. Derbyn rhoddion neu groeso sydd wedi'u cynnig i gynghorwyr.

Ateb

Mae'r gyfraith, a chôd ymddwyn y cyngor, yn mynnu i gynghorwyr ddatgan buddiannau personol. Rhaid cofnodi rhai buddiannau personol yn y gofrestr gyhoeddus statudol cyn pen 28 diwrnod ar ôl i gynghorydd gael ei ethol neu ei benodi i swydd. Rhaid diweddarau'r gofrestr cyn pen 28 diwrnod pan fo unrhyw newidiadau.

Gallech chi fod yn rhydd rhag gorfod datgelu 'gwybodaeth ddadleuol', ond dylech chi holi'r swyddog monitro am hynny. Bydd y swyddog monitro'n anfon gwybodaeth am y ffurflen berthnasol at y cynghorwyr ac yn eu hatgoffa'n rheolaidd i ddiweddarau'r gofrestr.

Mae'r cyhoedd yn cael gweld cynnwys y gofrestr gyhoeddus.

Ar wahân i hynny, wrth gyfathrebu ar lafar a thrwy lythyr yng nghyfarfodydd y cyngor, mae gofyn i gynghorwyr ddatgan buddiannau personol a niweidiol sy'n berthnasol i'r hyn sy'n cael ei drafod – boed drafodaeth lafar neu ysgrifenedig neu'n rhan o benderfyniadau pwyllgorau neu gyfarfodydd eraill. Bydd y cynghorwyr a'r swyddogion perthnasol yn nodi buddiannau o'r fath, a byddan nhw'n cael eu crybwyll yng nghofnodion y cyfarfodydd.

Mae'r swyddog monitro'n cadw cofrestr gyhoeddus am roddion a chroeso mae cynghorwyr wedi'u derbyn, hefyd. Rhaid cofrestru unrhyw roddion neu groeso gwerth dros [y lefel mae'r awdurdod wedi'i phennu] ar hyn o bryd. [Gallai pwyllgor moeseg a safonau rhai awdurdodau fod wedi nodi y byddai'n dda pe bai cynghorwyr yn tynnu sylw'r swyddog monitro at yr hyn maen nhw wedi'i wrthod hefyd, i osgoi unrhyw gyhuddiadau wedyn].

Cwestiwn 7

Allwch chi esbonio rolau'r canlynol?

1. Swyddog monitro
2. Pwyllgor moeseg a safonau
3. Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru
4. Panel Dyfarnu Cymru

Ateb

1. Rhaid i bob awdurdod lleol yng Nghymru (cyngorau sir a chynghorau bwrdeistref sirol) benodi swyddog monitro. Y swyddog monitro sy'n gyfrifol am gynnal safonau moesegol a chynghori a hyfforddi cynghorwyr am y côd ymddwyn. Mae'n helpu pwyllgor safonau'r cyngor, hefyd. At hynny, mae'n gyfrifol am gynghori a hyfforddi aelodau cyngorau cymunedol am y côd ymddwyn. Ynghyd â phwyllgor moeseg a safonau'r cyngor, y swyddog monitro yw prif ffynhonnell y cynghorion a'r cyfarwyddyd am faterion safonau/moeseg a'r côd ymddwyn i gynghorwyr a swyddogion fel ei gilydd.
2. Pwyllgor moeseg a safonau. Yn ôl y gyfraith, dylai fod pwyllgor moeseg a safonau gan bob awdurdod lleol. Mae rheoliadau am eu haelodau, eu gweithdrefnau a'u pwerau. Mae gan y pwyllgor [bydd nifer yr aelodau'n amrywio yn ôl yr awdurdod] o aelodau. Rhaid i'r cadeirydd fod yn aelod annibynnol a dylai fod digon o aelodau annibynnol i sefydlu cwrwm. Yn yr awdurdod hwn mae [] aelod annibynnol, [] aelod etholedig a [] aelod o gynghorau cymunedol. Dywedwch wrth y cynghorwyr faint o weithiau y bydd eich pwyllgor yn cwrdd a beth yw ei orchwyl fel sydd wedi'i amlinellu yn y cyfansoddiad. Mae'r pwyllgor yn cael penderfynu ar gyhuddiadau mae Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru wedi'u cyflwyno iddo ynglŷn â thorri'r côd ymddwyn. Mae'n cael rhoi caniatâd i gynghorwyr gymryd rhan mewn materion na fyddai'r côd yn gadael iddyn nhw eu trafod fel arall, hefyd. Mae Rheoliadau Llywodraeth Leol (Pwyllgorau Safonau, Ymchwilio, Caniatáu a Chyfeirio (Diwygiedig) (Cymru) 2016 yn galluogi swyddogion monitro i gyfeirio mater at bwyllgor safonau awdurdod arall gyda sêl bendith ysgrifenedig y cadeirydd. Drwy'r rhain y caiff cyd-bwyllgorau safonau eu sefydlu.
3. Bydd Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru yn ymchwilio i gwynion mae pobl wedi'u cyflwyno ynglŷn â'r modd mae cyrff cyhoeddus wedi'u trin a'u trafod, gan hybu gweinyddu da a safonau uchel ymddwyn. Bydd yn ymchwilio i gwynion bod cynghorwyr wedi torri'r côd ymddwyn, hefyd. Mae'r gyfraith yn amlinellu sut mae'n cael penderfynu a ddylai ymchwilio i gwynion neu beidio a sut dylai roi ei adroddiad gerbron pwyllgor moeseg a safonau cyngor neu Banel Dyfarnu Cymru wedyn.
4. Mae Panel Dyfarnu Cymru yn gorff annibynnol gafodd ei sefydlu trwy Ran 3 Deddf 'Llywodraeth Leol' 2000. Ei rôl yw sefydlu tribiwnlysoedd i ystyried a yw aelodau etholedig neu gyfetholedig o gynghorau sirol/bwrdeistref sirol ac awdurdodau'r heddluoedd, y gwasanaethau tân/achub a'r parciau cenedlaethol wedi torri côd ymddwyn statudol eu hawdurdod. Bydd y panel yn ystyried apeliadau cynghorwyr yn erbyn penderfyniadau pwyllgorau safonau eu hawdurdodau, hefyd. I apelio yn erbyn penderfyniad pwyllgor safonau, rhaid i gynghorydd ofyn i Banel Dyfarnu Cymru am ganiatâd i wneud hynny yn y lle cyntaf. Fel arfer, bydd gan dribiwnlys dri

aelod ac un o aelodau cyfreithiol y panel fydd y cadeirydd. Ynglŷn ag achosion mae'r Ombwdsmon wedi'u cyflwyno iddo, bydd tribiwnlys yn cael cosbi cynghorwyr mewn amryw ffyrdd megis eu gwahardd rhag y swydd yn llawn neu'n rhannol am hyd at flwyddyn neu eu rhwystro rhag bod yn gynghorydd am hyd at bum mlynedd.

Atodiad 3

Ymarfer ynglŷn â buddiannau

1. Y Cynghorydd Arkwright

Mae'r Cynghorydd Fawly yn berchen ar un o'r siopau nwyddau pob dydd mwyaf mewn tref ar lan y môr. Mae e'n aelod o bwyllgor cynllunio a phwyllgor trwyddedu'r cyngor. Mae bwriad i drafod y ceisiadau canlynol yn ystod y cyfarfod nesaf:

- (a) cais gan orsaf betrol leol i adeiladu estyniad fydd yn cynnwys siop fwy sy'n gallu cynnig dewis gwell o nwyddau pob dydd i'w cwsmeriaid yn yr un dref;
- (b) cais gan berchennog siop nwyddau pob dydd mewn tref 10 milltir i ffwrdd i adeiladu maes parcio ar dir y tu ôl i'r siop nwyddau pob dydd.
- (c) cais gan berchennog siop bapur newydd ar gyrion y dref am drwydded i werthu alcohol. Mae'r Cynghorydd Arkwright yn ymwneud ag achos cyfreithiol yn erbyn hwnnw am berchnogaeth darn o dir, hefyd.

2. Y Cynghorydd Stokes

- Mae'r Cynghorydd Stokes yn gwirfoddoli gyda thîm criced lleol i bobl ifainc. Mae'r tîm yn ymarfer ar gae mae'r cyngor yn berchen arno.
- Mae'r cyngor yn ystyried gwerthu'r cae i gwmni adeiladu lleol a hoffai godi fflatiau yno. Pwyllgor yr ardal fydd yn gyfrifol am y penderfyniad terfynol ar ôl ystyried adroddiad pennaeth gwasanaeth eiddo'r cyngor. Y Cynghorydd Stokes sy'n cynrychioli'r ward dan sylw.
- Fydd y Cynghorydd Stokes ddim yn mynd i'r cyfarfod gan y bydd ar wyliau. Mae'n bwriadu anfon neges ebost at bennaeth gwasanaeth eiddo'r cyngor cyn mynd, fodd bynnag, i ddweud pa mor bwysig yw'r tîm criced i bobl ifanc y fro. Fe hoffai gwrdd â'r swyddog sy'n ymdrin â'r mater, hefyd.

3. Y Cyngorydd Jones

Mae'r Cyngorydd Jones yn aelod o bwyllgor cynllunio'r cyngor. Yn ystod ei gyfarfod nesaf, bydd y pwyllgor yn trafod y ddau gais canlynol:

(a) Cais gan gwmni sydd am godi adeilad gweinyddol bychan mewn ardal gadwraeth. Mae un o uwch reolwyr y cwmni'n briod â chyfnither y Cyngorydd Jones.

(b) Cais am godi ystafell ddosbarth newydd ar gyfer ysgol gynradd leol. Mae'r Cyngorydd Jones yn un o lywodraethwyr yr ysgol.

Atodiad 4

Ymarfer ynglŷn â buddiannau – awgrymu rhai atebion

1. Y Cynghorydd Arkwright

Oes ganddo fudd personol?

- ✦ Ym mhob mater, rhaid i gynghorydd ystyried a oes ganddo fudd personol ac a ddylai ei ddatgelu. [10. (1)]
- ✦ Byddai ganddo fudd personol pe bai'n effeithio ar unrhyw waith neu fusnes mae'n ymwneud ag e, neu'n debygol o effeithio arno. [10 (2)(a) (i)]
- ✦ Fyddai penderfyniad ar y cais yn effeithio ar fusnes y Cynghorydd Arkwright?
- ✦ Bydd ganddo fudd personol os yw'n rhesymol ystyried y bydd penderfyniad ar y mater yn effeithio ar les neu sefyllfa ariannol y cynghorydd ei hun neu rywun mae'n ei adnabod yn dda, a hynny i raddau mwy na'r rhan fwyaf o bobl eraill y ward neu'r adran etholiadol. [10 (2) (c) (i)]
- ✦ *'Ymhlith y bobl rydych chi'n eu hadnabod yn dda, gallai fod rhywun rydych chi wedi bod mewn anghydfod ag e. Gallai fod lle i ystyried y byddwch chi am beri anfantais i hwnnw.'* (Cyfarwyddyd yr Ombwdsmon)

Ydy'n fudd niweidiol?

- ✦ Oes eithriad yn ôl y côd? [paragraffau 12(2) a (3)]
- ✦ Fyddai'n rhesymol i rywun sy'n gwybod y ffeithiau perthnasol ystyried bod y budd mor sylweddol fel ei fod yn debygol o amharu ar y modd mae'r cynghorydd yn asesu lles y cyhoedd? [12(1)]
- ✦ *'Lle rydych chi wedi bod mewn anghydfod â rhywun allai fod dan anfantais yn sgîl penderfyniad, gallai aelod rhesymol o'r cyhoedd a chanddo'r wybodaeth berthnasol ddod i'r casgliad y byddech chi'n pleidleisio i'r perwyl hwnnw, boed hynny'n wir neu beidio.'* Côd Ymddygiad ar gyfer Aelodau Awdurdodau Lleol Cymru, Canllawiau gan Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru.

Beth y dylai ei wneud?

- ✦ Os yw'n fudd niweidiol, fe ddylai'r cynghorydd weithredu fel a ganlyn oni bai bod pwyllgor y safonau wedi caniatáu iddo wneud fel arall:
  - gadael yr ystafell neu'r man lle mae cyfarfod yn ystyried y mater. [14(1)] oni bai bod gan rywun yr hawl i wneud sylwadau yn y cyfarfod, gall yntau hefyd ddefnyddio'r un hawl i siarad ar yr amod y bydd yn gadael yr ystafell cyn trafod y mater, neu gall gyflwyno deunydd ysgrifenedig i'r cyfarfod. Dylai ddatgan ei fudd o hyd ac egluro natur y budd yma.

2. Y Cynghorydd Stokes

- ✦ Ym mhob mater, rhaid i gynghorydd ystyried a oes ganddo fudd personol ac a ddylai ei ddatgelu. [10. (1)]
- ✦ Bydd ganddo fudd os yw'r mater yn ymwneud â chlwb preifat, cymdeithas neu fudiad mae'n aelod ohono neu'n rheolwr iddo ym mro'r awdurdod, neu os yw'r mater yn debygol o effeithio ar sefydliad o'r fath. [10 (2) (a) (ix)]
- ✦ Mae angen rhagor o wybodaeth am union natur perthynas y cynghorydd â'r clwb. Beth fyddai'r sefyllfa pe bai'n aelod o bwyllgor rheoli'r clwb?

Ydy'n fudd niweidiol?

- ✦ Oes eithriad yn ôl y côd? [paragraffau 12(2) a (3)]
- ✦ Fyddai'n rhesymol i rywun sy'n gwybod y ffeithiau perthnasol ystyried bod y budd mor sylweddol fel ei fod yn debygol o amharu ar y modd mae'r cynghorydd yn asesu lles y cyhoedd? [12(1)]

Beth y dylai ei wneud?

- ✦ Os dim ond budd personol yw e, rhaid ei ddatgelu mewn unrhyw gyfarfod lle mae'r mater dan sylw ac mewn unrhyw lythyr, neges ac ati at gynghorydd neu swyddog yn yr awdurdod. [paragraff 11]
- ✦ Os yw'n fudd niweidiol, fe ddylai'r cynghorydd weithredu fel a ganlyn oni bai bod pwyllgor y safonau wedi caniatáu iddo wneud fel arall:
  - peidio â cheisio dylanwadu ar y penderfyniad am y mater;
  - peidio â chyflwyno deunydd ysgrifenedig (boed trwy lythyr, ffacs neu fath arall o gyfathrebu electronig) am y mater hwnnw. [14(1) (c) a (d)]

'..ddylech chi ddim ceisio dylanwadu ar benderfyniad mae gyda chi budd niweidiol ynndo. Mae'r rheol hon yn debyg i'r gofyn cyffredinol na ddylech chi ddefnyddio'ch statws mewn modd amhriodol er mantais/anfantais i chi neu rywun arall.'

- Oes rhywun arall sy'n gallu trafod y mater gyda'r cyngor ar ran y clwb?
- Dylai'r budd (sef, ymwneud â chlwb ieuenctid) gael ei gofnodi yng nghofrestr y cyngor am fuddiannau ei gynghorwyr.

3. Y Cynghorydd Jones

(a) Dylai'r cynghorydd ystyried a oes ganddi fudd personol a niweidiol yn y cais am ganiatâd cynllunio. Yn ôl paragraff 10 (2) (c) (i), byddai ganddi fudd personol pe bai'r penderfyniad yn effeithio ar ei les neu ei sefyllfa ariannol neu les/sefyllfa ariannol rhywun mae'n byw gydag e neu rywun mae'n ei adnabod yn dda.

Mae'n aneglur beth yw perthynas y cynghorydd â'r uwch reolwr. Mae Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru wedi cyhoeddi canllawiau i helpu i'w diffinio:

'Ymhlith pobl rydych chi'n eu hadnabod yn dda byddai cyfeillion agos, cydweithwyr rydych chi'n arbennig o agos atyn nhw, pobl rydych chi'n ymwneud â nhw trwy'ch gwaith a'ch perthnasau agos. Dyw'r diffiniad ddim yn cynnwys y rhai o'ch cydnabod, y rhai sy'n perthyn ichi o bell na'r rhai y byddwch chi'n cwrdd â nhw trwy'ch gwaith yn gynghorydd neu'ch gwaith yn y gymuned.'

(b) Mae ganddi fudd personol am fod corff llywodraethu'r ysgol yn gorff mae'r cyngor wedi'i hethol, ei phenodi neu ei henwebu iddo. [10(2)(a)(viii)]

Mae'r cyrff o'r fath wedi'u heithrio yn y côd ac, felly, fydd y budd ddim yn un niweidiol, fel arfer. [12(2) (a) (iii)]

Fydd yr eithriad hwnnw ddim yn berthnasol, fodd bynnag, am fod y mater dan sylw'n ymwneud â chymeradwyo, caniatáu, trwyddedu neu gofrestru. Felly, rhaid defnyddio'r meini prawf cyffredinol i benderfynu a yw'r budd yn un niweidiol. [10(3)]